

MIROSLAV KURELAC

ZAVOD ZA POVIJESNE ZNANOSTI JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
ZAGREB

(1948—1988)

Povodom 40. obljetnice osnutka.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti osnovala je 1948. godine u Zagrebu Historijski institut, danas Zavod za povijesne znanosti JAZU, s ciljem da razvija znanstveni rad na povijesti Hrvatske, te da razrađuje i usavršava povijesnu metodologiju s posebnim obzirom na pomoćne povijesne znanosti. Stvaranje trajnih osnova za sustavno i svestrano proučavanje povijesti Hrvatske u cjelini, a i njezinih pojedinih regija i dijelova, svrha je znanstvenih zadataka na kojima Zavod radi. U tom pogledu djelatnost se Zavoda odvija u tri pravca: sistematsko objavljivanje povijesne građe, povijesnih izvora; izrada priručnika i pomagala za znanstveni rad na povijesti; izrada povijesnih studija, monografija i sinteza.

U početku se, do 1963. godine, u sklopu Zavoda nalazio Arhiv Jugoslavenske akademije s Orijentalnom zbirkom, Laboratorijem za restauraciju rukopisa i arhivalija te Filigranološkim kabinetom. Takva je organizacija namećala mnoge specifične zadatke, kao sređivanje i arhivistička obrada građe (zbirke isprava, ostavštine istaknutih ličnosti, napose članova Jugoslavenske akademije, korespondencije, spisi Arhiva JAZU, Jugoslavenskog odbora u Londonu i dr.), izrada regesta srednjovjekovnih listina, opisi ćirilskih i glagoljskih rukopisa, izrada kataloga latiničkih i orijentalnih rukopisa.

Posebna briga bila je posvećena oduvijek pomoćnim povijesnim disciplinama, pa su godinama održavani tečajevi latinske, glagoljske i ćirilске paleografije, diplomatike, kronologije, genealogije, heraldike, sfragistike, arhivistike i povijesne metodologije radi specijalizacije u struci. Tako je obrazovan velik broj stručnjaka, povjesničara, znanstvenih radnika koji danas djeluju u okviru raznih znanstvenih ustanova, fakulteta, arhiva, muzeja i biblioteka.

U skladu s tradicijom, prema kojoj je od svog osnutka Jugoslavenska akademija davala istaknuto mjesto objavljivanju povijesnih izvora, nastavljena je ta djelatnost i nakon 1945. g. Kao poseban zadatak povjerila je Jugoslavenska akademija Zavodu za povijesne znanosti (tada Historijskom institutu JAZU) radove na objavljivanju značajnih zbirki i skupina povijesnih izvora.

Prije svega valja istaći da je nastavljen rad na izdavanju *Diplomatičkog zbornika Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije — Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, koji je utemeljio 1904. g. Tadija Smi-

čiklas. Nakon opsežnih pripremnih radova na rukopisima u arhivima i bibliotekama u zemlji i inozemstvu objavljen je I. svezak te znamenite zbirke srednjovjekovnih isprava (*Listine-diplomata*, 743—1100, Zagreb 1967), koji je nedostajao Smičiklasovu *Diplomatičkom zborniku* jer je on počeo s II. sveskom. U Zavodu je zatim priređen XVI. svezak (*Listine-diplomata*, 1379—1385, Zagreb 1976), i XVII. svezak (*Listine-diplomata*, 1386—1394), dok je XVIII. svezak (*Listine-diplomata*, 1395—1399) pripremljen za objavljivanje i nalazi se u tisku. Tim se sveskom završava Smičiklasov *Codex diplomaticus*. Od 1985. g. u Zavodu se rade dopune ovoj čuvenoj zbirci, te je pokrenuto izdavanje *Supplementa Codicis diplomatici regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. Izvršena su već brojna istraživanja, evidentiranja i snimanja arhivske diplomatske građe u Zagrebu, Splitu, Trogiru, Šibeniku, Dubrovniku i Budimpešti. Transkribiran je, prepisan i kolacioniran velik broj isprava tako da je priređen tekst za najmanje dva sveska *Supplementa*. U uskoj vezi s tim poslom radilo se na pojedinim skupinama isprava. Izrađena su i objavljena regesta listina i spisa od 1018. do 1526. godine pod naslovom *Isprave Arhiva Jugoslavenske akademije* (Zbornik Historijskog instituta JAZU, Zagreb, vol. 3, 4, 5, 1959, 1961, 1963). Ovdje su objavljeni (latinskim jezikom) kratki sadržaji isprava Arhiva JAZU. Mnoge od njih nisu bile uvrštene u *Diplomatički zbornik T. Smičiklasa*. Od posebne su koristi regesta isprava XV—XVI. stoljeća koje zbog kronološke granice nisu bile predviđene za objavljivanje u Smičiklasovoj zbirci.

U Zavodu su se osim toga prikupljale, evidentirale, sređivale i obrađivale *isprave pisane glagoljicom i ćirilicom*. Osoblje Zavoda, stručno i znanstveno, bilo je angažirano na arhivističkom sređivanju i pripremanju kritičkog izdanja tih isprava pod naslovom *Acta Croatica*. Pritom je težište bilo položeno na isprave iz Arhiva JAZU, a evidentirane su također isprave iz drugih fondova raznih arhiva i biblioteka. Sređivana je i ostavština Stjepana Ivšića kao osnova za novo, revidirano i dopunjeno izdanje zbirke *Hrvatski spomenici — Acta Croatica Đure Šurmina*, izišle kao vol. VI. *Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium* (Zagreb 1898).

Uz navedene skupine izvora posvećena je pažnja i tzv. *turskoj građi* (defterima), važnoj za našu povijest naročito za teritorij Hrvatske pod turskom vlašću. Evidentiran je velik broj deftera i ostale građe iz Arhiva JAZU, Makarske i Dubrovnika. Priređena je za objavljivanje defterska građa s područja Slavonije. Objavljena su istraživanja u arhivima Istanbula, Ankare, Beča, Londona i Pariza. Izrađeni su mikrofilmovi, brojne fotokopije, uređena dokumentacija i evidencije, a dio je građe, vezan uz određenu tematiku ili regiju, objavljen, dok je dio pripremljen za objavljivanje.

Od značajnih skupina novovjeka građe u Zavodu su priređeni, a Jugoslavenska ih akademija objavila, *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, vol. I. *Popisi i procjene dobara (1672—1673) Monumenta historica familiarum Zrinski et Frankopan* (Zagreb 1974).

Budući da značajnu dopunu navedenim zbirkama isprava predstavljaju *notarski spisi*, u kojima se nalazi obilje podataka o ekonomskim, društvenim i kulturnim prilikama, Jugoslavenska akademija pristupila je njihovu objavljivanju. Objavljeni su *Trogirski spomenici — Monumenta Traguriensia*, *Zapisci pisarne općine trogirске*, sv. I (1948), sv. II (1950), i *Zapisci dvora općine trogirске*, sv. I (1951). Objavljeni su također *Spisi dubrovačke kancelarije Monumenta historica Ragusina*, *Zapisi notara Tomasina de Savere*, sv. I (1951),

sv. II (1984). U Zavodu za povijesne znanosti pripremljene su 4 omašne knjige notarskih zapisa grada Kotora. U zbirci *Kotorski spomenici — Monumenta Cattarenarum* objavljena su dva svezaka: vol. I. Prva knjiga kotorskih notara g. 1326—1335 (1951), vol. II. Druga knjiga kotorskih notara g. 1329, 1332—1337 (1981). Pripremljen je za objavljivanje treći svezak, a prepisan četvrti. Pri objavljivanju tih svezaka ostvaruje se suradnja s Crnogorskom akademijom nauka i umjetnosti. U toku su pripreme za objavljivanje notarskih zapisa grada Splita (notar Ivan iz Ankone) a sudjelovalo se u izdanju notarskih zapisa grada Zadra. Objavljeni su *Zapisnici Velikog vijeća grada Splita — Libri Maioris consilii civitatis Spalati, 1352—1359* (Zbornik Zavoda za povijesne znanosti, vol. 12, 1982), značajni za poznavanje unutarnjeg političkog i upravnog života srednjovjekovnih gradova. Pripremljeno je za objavljivanje nekoliko inventara građana. Inventari sadrže bogate podatke o svakodnevnom životu srednjega vijeka u našim krajevima, trgovačkom i kulturnom interesu i podatke za raznovrsnu srednjovjekovnu terminologiju (*Inventar dobara zadarskog patricija Grizgona de Civalelis iz 1384. g., Inventar zadarskog trgovca Mihovića Petrova iz 1375. g. i drugi*).

Tokom godina evidentirana je, prepisivana i objavljivana građa za gospodarsku povijest XVI. do početka XIX. stoljeća. Građa je objavljivana uz pojedine znanstvene studije ili napose, pojedinačno.

U Zavodu je prikupljena i objavljena građa za povijest srednjovjekovnih kaptola kao vjerodostojnih mjesta, a s tim u vezi i podaci o srednjovjekovnoj sfragistici u Hrvatskoj. Građa je objavljena uz radove *Srednjovjekovni pečati Zagrebačkog kaptola, Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa, Srednjovjekovni pečati Požeškog kaptola, Srednjovjekovni Čuzmanski kaptol i njegovi pečati, Srednjovjekovni Bosanski ili Đakovački kaptol i njegovi pečati, Srednjovjekovna javna djelatnost i pečati Srijemskog kaptola, Srednjovjekovni pečati istarskih biskupa i dr.*

U okviru radova na izdanjima Statuta, statutarnih propisa i zakona pripremljeno je kritičko izdanje *Statuta grada i otoka Korčule iz 1214. g. s prijevodom na hrvatski jezik* (Korčulanski statut — Statuta et leges civitatis et insulae Curzulae, Zagreb—Korčula 1987). Uz to je izrađeno nekoliko komentara koje su radnici Zavoda održali na znanstvenom skupu u Korčuli i Zagrebu. Naši su znanstvenici sudjelovali u objavljivanju *Vinodolskog zakona 1288.* (faksimil, diplomatsko izdanje, kritički tekst, tumačenje, rječnik), Zagreb 1988, *Statuta grada Šibenika* (Volumen Statutorum, legum et reformationum civitatis Šibenici — Knjiga Statuta, zakona i reformacija grada Šibenika), Šibenik 1982, te u pripremi izdanja *Statuta grada Zadra*. Navedeni statuti su analizirani, izrađene su studije, sudjelovalo se na znanstvenim skupovima o njima, a u atriju palače JAZU u Zagrebu priređena je prigodna izložba rukopisa izdanja i znanstvenih radova o *Vinodolskom zakonu, Krčkom (urbanskom) statutu i Senjskom statutu u povodu 700. i 600. njihove godišnjice*. Osim toga objavljene su i obrađene *Statutarne naredbe za otok Pag 1372. g.* (Zbornik Historijskog zavoda JAZU, vol. 8, Zagreb 1977). Izrađene su evidencije istarskih statuta i detaljni opisi rukopisa tih statuta s popisima literature.

U okviru posebnog projekta *Povijesni spomenici Istre* objavljuje se izvor-na građa za povijest Istre u suradnji sa Zavodom za povijesne i društvene znanosti Jugoslavenske akademije u Rijeci i sa Slovenskom akademijom znanosti in umjetnosti. Izrađena su regesta isprava Kaptolskog arhiva Rovinja i Porečkog kaptola; sastavljene su evidencije građe župnih arhiva Istre; objavljeni su

izvori za povijest kastavske crekvine; izrađen je inventar arhivske građe Kaptola u Labinu; pripremljen je za objavljivanje Statut bratovštine sv. Sakramenta u Umagu; u tisku se nalazi Kvaderna Kapitula lovranskoga; za tisak je pripremljen tekst Grdoselske kronike i tekst Jus eligendi parochum arhiva župnog ureda Brtonigle; prepisani su podaci iz arhiva župnog ureda Boljuna i arhiva župe Lovrečica; pregledana je arhivska građa župnog arhiva Umaga; pripremljeni su za objavljivanje razni spisi o kaptolskim desetinama Poreča. Objavljena je građa za gospodarsku povijest Istre i građa u vezi s demografskim kretanjima. Objavljena su četiri sveaka edicije *Prilozi za bibliografiju objavljenih izvora za povijest Istre* (I. Zagreb 1977, II. Zagreb—Rijeka 1978, III. Zagreb—Rijeka 1979, IV. Zagreb—Rijeka 1981). Ekscerpirani su bibliografski podaci iz časopisa za V. svezak ove bibliografije. Sabrana je građa u vezi sa serijom *Scriptores rerum Istricarum XV—XVIII. stoljeća*. Posebna pažnja posvećena je izdanju *Codice diplomatico Istrano* P. Kandlera. Evidentirane su isprave do 1200. g. i sabrani bibliografski podaci u vezi s literaturom o Kandlerovu izdanju.

Uz rad na objavljivanju povijesne građe odvijao se u Zavodu rad na izdavanju priručnika i pomagala. U uskoj vezi s potrebnom poznavanja srednjovjekovnog latiniteta, kojim su većim dijelom pisani povijesni izvori u nas, i specifične terminologije feudalnog razdoblja pristupilo se izradi rječnikâ srednjovjekovnog i novovjekovnog latiniteta. Nakon sustavnog ekscerpiranja značajnijih zbirki izvora i obrade pojedinih riječi, u čemu su bili angažirani gotovo svi radnici Zavoda i brojni vanjski suradnici, izrađen je i objavljen *Rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije — Lexicon latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae* (Editio Instituti historici Academiae scientiarum et artium Slavorum meridionalium). Rječnik je izlazio u svescima abecednim redom (*Fasciculus I—VII*, Zagreb 1969—1978), koji su zatim izdani u dvije knjige (*Volumen I, Litterae A—K*, Zagreb 1973; *Volumen II, Litterae L—Z + Indices*, Zagreb 1978. format 4°, 1362 str.). Posao se odvijao u okviru međuakademijske suradnje, nastavljajući na inicijativu koju je Jugoslavenska akademija pokrenula još 1939. g., a u sporazumu s Međunarodnom unijom akademija. Međuakademijski odbor za Rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije (osnovan 1959. g.), sa sjedištem u Zagrebu u Zavodu za povijesne znanosti JAZU, osigurao je suradnju istaknutih znanstvenih radnika Slovenske i Srpske akademije. Kao važno pomagalo objavljivana su *Saopćenja Centralne redakcije Rječnika*, koja je osnovana 1961. g.

Započet je rad i na *Rječniku novovjekovnog latiniteta Jugoslavije — Lexicon latinitatis recentioris aetatis Iugoslaviae*. Ekscerpirane riječi iz objavljenih i neobjavljenih povijesnih izvora izišle su u *Saopćenjima Centralne redakcije novovjekovnog latiniteta*. Za potrebe Rječnika objavljeno je pomagalo *Iugoslaviae Scriptores latini recentioris aetatis. Pars I. Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita. Bibliographiae fundamenta. Tomus I. Fasciculus I—III*, Zagreb 1968—71. *Tomus II. Index systematicus*, Zagreb 1971. — *Additamentum I. ad tomos I i II*. Zagreb 1982; *Pars II. Opera scriptorum Latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita. Zagreb—Ljubljana 1972*; *Pars III. Opera scriptorum Latinorum natione Serborum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita*, Beograd 1982. Uspostavljen je opsežan katalog ekscerpiranih riječi. Dalji radovi na izradi Rječnika novovjekovnog latiniteta nastaviti će se na osnovi dosadašnjeg iskustva i prikupljene, odnosno objavljene građe.

U okviru međunarodne i međuakademijske suradnje ostvaruje se u Zavodu rad na izdanju *Repertorija srednjovjekovnih historijskih izvora* — *Repertorium fontium historiae Medii Aevi*, priručnika za znanstveni rad na narativnim izvorima srednjega vijeka do 1526. g. Radovi obuhvaćaju I. Međunarodni repertorij u okviru međunarodne suradnje i međunarodnog izdanja i II. Nacionalni repertorij srednjovjekovnih historijskih izvora Jugoslavije u okviru međuakademijske suradnje za izdanje u zemlji. Rad na Međunarodnom repertoriju odvija se od 1956. g. pod pokroviteljstvom Međunarodne komisije za povijesne znanosti — Commission Internationale des Etudes historiques, a uz suradnju brojnih znanstvenih institucija, nacionalnih i specijalnih komiteta. Centralna redakcija tog Repertorija nalazi se u Rimu pri Istituto storico Italiano per il Medio Evo, koji je izdavač ovog priručnika.

Do sada su pod naslovom *Repertorium fontium historiae Medii Aevi* objavljeni ovi svesci: Vol. I, *Series collectionum*, Rim 1962, vol. II, *Fontes A—B*, Rim 1967; vol. III, *Fontes C*, Rim 1970; vol. IV, *Fontes D—E—F—G—H*, Rim 1976; *Additamenta ad vol. I*, Rim 1977; vol. V, *Fontes G—H*, Rim 1983—85; vol. VI, *Fontes I—J—K* (u tisku). Radovi na Nacionalnom repertoriju nadovezuju se na radove za Međunarodni repertorij. Izrađen je i objavljen »alfabetar izvora«, utvrđeni su kriteriji obrade i umnožene *Upute za rad na Nacionalnom repertoriju*, obrađene su zbirke izvora i priručnici, prikupljena je građa za obradu pojedinih izvora i grupa izvora, redigiran je osnovni tekst o arhivima i bibliotekama u kojima se čuvaju srednjovjekovni povijesni izvori. Pripremljena su za objavljivanje *Saopćenja Međuakademijskog odbora Repertorija*.

Međuakademijski odbor za Repertorij srednjovjekovnih historijskih izvora ima sjedište u Zagrebu pri Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, odnosno pri Zavodu za povijesne znanosti, gdje se nalazi tajništvo, prikuplja građu, korigiraju pokusni otisci, koordinira rad suradnika, održava veza s inozemnim ustanovama i Centralnom redakcijom Repertorija u Rimu. Odbor je osnovan 1962. g., a u njegovu radu sudjeluju: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Srpska akademija nauka i umjetnosti, Slovenska akademija znanosti i umjetnosti, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Akademija nauka i umjetnosti SR Bosne i Hercegovine i Crnogorska akademija nauka i umjetnosti. U okviru međunarodne suradnje Međuakademijski odbor predstavlja Nacionalni komitet Jugoslavije u Znanstvenom komitetu Repertorija, vrhovnom tijelu Međunarodnog repertorija.

Važno mjesto posvećeno je u Zavodu *povijesnoj metrologiji*, i to kako njezinu znanstvenom proučavanju u okviru posebnih znanstvenih zadataka i studija, tako i izradi pomagala korisnih i neophodno potrebnih za rad na gospodarskoj povijesti Hrvatske. Posebno težište položeno je na proučavanje naših starih mjera i utega po regijama radi utvrđivanja sistema starih mjera i utega na našem terenu, vodeći pritom računa o srednjoevropskom sustavu starih mjera. Na osnovi relevantnih znanstvenih studija izrađen je *priručnik Naše stare mjere i utezi* — *Uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti* (Zagreb 1973).

Na osnovi istraživanja u domaćim i stranim bibliotekama i arhivima izrađena je i objavljena *Bibliografija povijesne metrologije* — *Bibliographia metrologiae historicae*, sv. I, Zagreb 1971, sv. II, Zagreb 1973, sv. III (Additamenta), Zagreb 1975. Rad na povijesnoj metrologiji uključen je u međunarodnu znanstvenu suradnju, pa su u organizaciji Zavoda održana dva međunarodna savjetovanja (Zagreb 1971, Rijeka 1973) i I. međunarodni kongres za povijesnu metrologiju (Zagreb 1975). Rad tih skupova odvijao se pod pokroviteljstvom

Međunarodne unije za povijest i filozofiju znanosti (*L' union internationale d'histoire et de philosophie de sciences*), a izlaganja su objavljena u 4 sveska, koja su izašla u izdanju Zavoda 1971, 1973, 1975. g.

U uskoj vezi s redovitim održavanjem Tečaja pomoćnih povijesnih znanosti u Zavodu od njegova osnivanja, a s posebnim obzirom na našu povijesnu građu, izrađen je i objavljen priručnik *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi* (Zagreb 1972, 1985). To je prvi takav priručnik u nas, u kojem je obrađena i prikazana latinska paleografija, diplomatika, kronologija, sfragistika, egdotika i rječnik paleografskih kratica s posebnim obzirom na našu povijesnu građu i njene specifičnosti. Svrha je toga priručnika, osim što je uvršten među udžbenike Sveučilišta, da olakša obrazovanje znanstvenog kadra i da bude od pomoći pri proučavanju povijesne građe srednjega vijeka. Utvrđivanju principa izdavanja izvora (posebno diplomatskih), kao posebne grane pomoćnih povijesnih znanosti, posvećena je također pažnja te je objavljen rad *Egdotika diplomatskih izvora u prošlosti i danas* (Zagreb 1972). Za internu upotrebu Zavoda izrađen je priručnik iz diplomatike pod naslovom *Postanak i oblici srednjovjekovnog dokumenta — skripta iz opće diplomatike*, Zagreb 1986 (objavljeno tehnikom umnažanja). Objavljen je i rad *Pregled hrvatske diplomatike s bibliografijom*, (Starine, Zagreb 1980). Ta se bibliografija ne odnosi samo na diplomatiku u užem smislu već i na mnoga izdanja izvora i rasprave o njihovoj autentičnosti.

U proteklom razdoblju obavljani su u Zavodu opsežni radovi na izradi *Albuma filigrana — vodenih znakova*, pomagala važnog za što pouzdaniju dataciju dokumenata i drugih povijesnih izvora na osnovi identifikacije materije na kojoj su pisani. Sustavno su prikupljeni i obrađeni mnogobrojni vodeni znakovi, utvrđena njihova provenijencija, izrađeni crteži. Objavljeni su u dva sveska folio formata pod naslovom *Vodeni znakovi XIII. i XIV. vijeka, vol. I, Zagreb 1957, vol. II, Zagreb 1957*.

Izrađeni su i objavljeni katalozi — opisi rukopisa Jugoslavenske akademije *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio, Zagreb 1955; II. dio. Reprodukcije, Zagreb 1952, i Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije, I. dio. Uvod, Biblija, Apokrifi i legende, Liturgijski tekstovi, Egzorcizmi i zapisi, Molitvenici, Teologija, Crkveni govori, Pjesme, Zagreb 1969; II. dio. Zbornici različitog sadržaja. Regule i statuti, Registri, Varia, Indeksi, Album slika, Zagreb 1970*.

U Zavodu se pristupilo pripremnim radovima na prikupljanju i dokumentacijsko-informacijskoj obradi evidencija o urbarijalnoj građi i o izvorima za povijest feudalnih obitelji u Hrvatskoj. Te će evidencije poslužiti za izradu *Repertorija izvora za povijest feudalnog agrara u Hrvatskoj i Repertorija izvora za povijest trgovine u hrvatskim zemljama*. Uspostavljena je bibliografska dokumentacija o epigrafskim spomenicima, ispravama, kronikama i drugim narativnim izvorima, s podacima o spomenicima, rukopisima i fotomikro-snimcima za razdoblje ranoga srednjeg vijeka do 1200. g., a u okviru projekta Korpus dokumenata i spomenika.

Treća grupa djelatnosti Zavoda za povijesne znanosti obuhvatila je *znanstvene povijesne studije, monografije i sinteze*. Unutar osnovnoga znanstvenog projekta *Povijest hrvatskog naroda* znanstveno-istraživački radovi odnosili su se prvenstveno na *razdoblje feudalizma*, a nije zapostavljeno *izučavanje kraja 19. i početka 20. stoljeća do 1945. g.* U tom okviru izrađeno je i objavljeno niz priloga unutar pojedinih širih zadataka i tema.

Zadatak *Studije iz hrvatske povijesti razdoblja feudalizma* obuhvatio je prije svega radove iz razdoblja ranoga i razvijenoga srednjeg vijeka, razdoblja renesanse, 16—18. stoljeća (s posebnim obzirom na promjene nastale turskim osvajanjima) i početka 19. stoljeća do 1848. g. Izrađene su brojne studije s društvenom, političkom, pravno-povijesnom, upravnom i ekonomskom tematikom. One su se često nadovezivale na povijesnu građu koja je sustavno objavljivana u opisanim zbirkama i serijama, na latinskom, hrvatskom i turskom jeziku.

Studije iz hrvatske historiografije i povijesti političke misli u Hrvatskoj 15—18. stoljeća obuhvatile su obradu značajnih pravaca hrvatske historiografije toga doba i ličnosti povjesnika i mislilaca, što se usko nadovezalo na zadatak *Djela pisaca hrvatske povijesti*. Naročita pažnja posvećena je počecima znanstvene historiografije u nas (I. Lučić-Lucius) i predstavnicima znanstveno-političke misli (M. A. Dominis, J. Križanić).

Studije iz gospodarske i demografske povijesti Hrvatske obuhvatile su rasprave iz ekonomsko-demografske problematike života feudalne Hrvatske i Istre. Pritom je velik broj studija posvećen temi *Ekonomska struktura Hrvatske (agrarna i neagrarna proizvodnja)* i *njezino stanovništvo od 16. do polovine 19. stoljeća*. Od naročitog su znanstvenog interesa bile teme vezane uz strukturu Zrinsko-frankopanskog veleposjeda, razvoja merkantilizma u Habsburškoj Monarhiji, s posebnim obzirom na feudalnu Hrvatsku, temama iz povijesne metrologije, sustavu mjera u Hrvatskoj i njihovu opis, prometu soli, komorskim imanjima, stanovništvu Dalmacije i Istre u 18—19. stoljeću, o Vlasisima požeškog sandžaka, gradovima u turskoj Slavoniji i Srijemu, značenju crkvene desetine u društveno-ekonomskim odnosima na tlu hrvatskih zemalja, o kretanju stanovništva u Vojnoj krajini tijekom 18. stoljeća, o pomorsko-trgovinskim vezama jadranskih i mediteranskih luka i dr. Rad na tim znanstvenim studijama bio je u uskoj vezi s radovima na prikupljanju i objavljivanju *građe za gospodarsku povijest Hrvatske do 1848. g.*

U Zavodu su se odvijali i radovi na novijoj povijesti Hrvatske unutar zadatka *Studije i građa za noviju povijest Hrvatske i teme Hrvatska do 1945. g.* Objavljena su djela *Jugoslavija između dva rata*, sv. I—II, Zagreb 1961, i *Dvadeset sedmi mart*, Zagreb 1965 (izdanja Historijskog instituta JAZU u Zagrebu, knj. 1, 2.), i više priloga iz povijesti političkih stranaka, istaknutih političkih ličnosti kraja 19. do sredine 20. stoljeća (J. Strossmayer, J. Smodlaka, V. Bogišić, V. Maček, A. Trumbić, A. Mandić, F. Supilo i dr., izbjeglička vlada u Londonu, ZAVNOH). Prikupljana je građa u zemlji i inozemstvu (Beograd, Split, London). Izvršene su pripreme za rad *Odbora za proučavanje okupatorsko-kvislinškog terora u Jugoslaviji u vrijeme drugog svjetskog rata*, unutar čega su predviđene tematske cjeline: ustaški teror, četnički teror, teror talijanskog okupatora, njemačkog okupatora, mađarskog okupatora.

Znanstvene studije, rasprave, manji prilozi, a dijelom i građa objavljivana je u *Zborniku Zavoda za povijesne znanosti*. Od 1954. g., kad je izišao prvi svezak pod naslovom *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije*, do 1988. g. izišlo je 14 svezaka, u kojima su objavljeni radovi znanstvenih i stručnih radnika Zavoda, članova Jugoslavenske akademije i vanjskih suradnika. Izišlo je nekoliko tematskih brojeva o određenoj znanstvenoj problematici ili ličnostima, kao Ivanu Lučiću-Luciusu, Franji Račkom i Jurju Križaniću.

Prigodna predavanja održana u Zavodu objavljena su u posebnoj seriji. Dosada je izišlo 10 svezaka tehnikom umnažanja.

Zavod posjeduje razgranatu međunarodnu znanstvenu suradnju vezanu naročito uz tematiku i zadatke na kojima radi, što se odnosi na Rječnik srednjovjekovnog i novovjekovnog latinizeta, povijesnu metrologiju, Repertorij srednjovjekovnih historijskih izvora, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae — Supplementa, Radovi o životu i djelu J. Križanića, Repertorij medievista, Komitet za diplomatiku, i dr. Ostvaruje se osim toga opsežna zamjena publikacija sa srodnim ustanovama u zemlji i u inozemstvu (Mađarska, Poljska, Čehoslovačka, SSSR, Bugarska, Rumunjska, Italija, Francuska, Švicarska, Velika Britanija, USA i dr.).

U toku proteklih godina održani su mnogobrojni *znanstveni skupovi, kolokviji, savjetovanja i predavanja* na kojima su sudjelovali osim znanstvenih radnika Zavoda i znanstvenici iz drugih republika SFRJ i inozemstva. Od važnijih valja istaći: savjetovanje u vezi s Rječnikom srednjovjekovnog latinizeta, savjetovanja i kongres o povijesnoj metrologiji, kolokvij o izdanju *Diplomatičkog zbornika*, znanstveni skupovi u povodu 300. obljetnice izdanja *De Regno Dalmatiae et Croatiae* Ivana Lučića-Luciusa, 300. obljetnice smrti Jurja Križanića, 1100. obljetnice natpisa knez Braanimira; suradnju u organiziranju znanstvenih skupova u povodu 700. obljetnice Vinodolskog zakona, 600. obljetnice Senjskoga i Krčkoga statuta te znanstvenog skupa u povodu izdanja Korčulanskog statuta. Organizirano je i nekoliko prigodnih izložbi na kojima su bili izloženi rukopisi i rijetka izdanja i literatura u vezi s pojedinom tematikom, od kojih valja naročito istaći izložbu povodom 300. obljetnice *De Regno Dalmatiae et Croatiae* I. Lučića-Luciusa, 1966. g., o povijesnoj metrologiji povodom kongresa 1975. o životu i djelu Jurja Križanića 1983. o Vinodolskom zakonu, Krčkom i Senjskom statutu 1988. g. Objavljeni su i prigodni katalozi tih izložbi s biografijama i bibliografijom.

Posljednjih godina Zavod je pružao stručnu pomoć u ostvarivanju *nastave pomoćnih povijesnih znanosti i srednjovjekovnog latinskog jezika za potrebe usmjerenog obrazovanja* (povijest, klasični jezici, kultura). Suradivalo se pri izradi nastavnog programa usmjerenog obrazovanja i organizirana je u Zavodu svake godine stručna praksa učenika usmjerenog obrazovanja te mentorstvo pri izradi *maturalnih radnji*. Pri Zavodu su vođeni poslovi Odbora za obrazovanje kadrova na području povijesne i kulturne baštine na latinskom i grčkom jeziku.

Posebna briga posvećena je u Zavodu *upućivanju mladih radnika u znanstveni rad*. Asistenti pripravnici Zavoda pohađali su tečajeve pomoćnih povijesnih znanosti koji su se održavali u Zavodu, obavezni postdiplomski studij, radili na magistarskim radnjama i doktorskim disertacijama. Ostvareno je više studijskih boravaka u zemlji i inozemstvu radi specijalizacije ili istraživanja u Austriji, Italiji, Francuskoj, SR Njemačkoj, Velikoj Britaniji, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, DR Njemačkoj, SSSR-u, Turskoj. Radnici Zavoda sudjelovali su također na brojnim znanstvenim skupovima, kongresima, savjetovanjima, nacionalnog ili međunarodnog karaktera, na kojima su podnosili referate, predsjedali sekcijama, sudjelovali u kolokvijima i savjetovanjima. Nekoliko zavodskih znanstvenika uključilo se u redovitu nastavu na fakultetima ili kao predavači na postdiplomskom studiju.

Knjižnica Zavoda, jedna od prvih specijaliziranih povijesnih institutskih knjižnica u nas, zahtijevala je konstantan angažman znanstvenih i stručnih radnika Zavoda od njegova osnivanja. Ona je koncipirana tako da služi u prvom redu za rad na temama u okviru opisanih projekata i zadataka pa su

tako ustrojeni i njeni osnovni fondovi. Važan fond predstavljaju priručnici i knjige iz pomoćnih povijesnih znanosti, opisi rukopisa, katalogi biblioteka i arhiva, bibliografije, enciklopedije, leksikoni i rječnici. Na to se nadovezuje skupina zbirki izvora, domaća i strana izdanja, pri čemu je prioritet dan izdanjima Jugoslavenske akademije, a zatim osnovnim izdanjima susjednih zemalja (Mađarske, Italije, Austrije, Bugarske, Rumunjske) i za našu povijest značajnim kolekcijama (Vatikanske zbirke, Monumenta Germaniae historica i dr.). Posebne su skupine »hungarica«, »austriaca«, izdanja i literatura slavenskih zemalja (Poljska, Čehoslovačka, SSSR), zatim literatura iz gospodarske povijesti i velika skupina izdanja koja se tiču opće povijesti. Kako osnovu knjižnice predstavlja knjižnica povjesničara J. Radonića, koju je Zavod otkupio, ona posjeduje mnogo rijetkih izdanja izašlih između dva rata, a naročito su dobro zastupljena izdanja s područja Srbije, poglavito srpska periodika. Nastojalo se u toku proteklih godina popuniti ta izdanja. Biblioteka posjeduje značajnije svjetske povijesne časopise, od kojih valja istaći one koji se odnose na povijest slavenskih zemalja i Bizanta. Velik napor ulaže se u zamjenu publikacija, pa se na taj način pribavlja glavnina novih izdanja u zemlji i iz inozemstva. Osim znanstvenih radnika Zavoda knjižnicom se koriste mnogi znanstvenici povijesne struke srodnih ustanova.

U proteklom razdoblju (1948—1988) Zavod za povijesne znanosti angažirao je na realizaciji znanstvenih zadataka uz redovne znanstvene i stručne radnike i brojne vanjske suradnike. Danas 1988. g. Zavod ima ukupno 10 redovnih znanstvenih radnika, od kojih su 4 doktora znanosti, 5 s magisterijem i jednog asistenta pripravnika postdiplomanda. Uz to su u radove na projektima uključeni članovi Jugoslavenske akademije.

U idućem srednjoročnom razdoblju Zavod za povijesne znanosti nastavit će rad na opisanim znanstvenim zadacima (unutar plana razvoja znanstveno-istraživačke djelatnosti SIZ-a znanosti) koji se odnose na dugoročna i prioritetna fundamentalna istraživanja i na primijenjena istraživanja, a u okviru projekata i zadataka *Povijest hrvatskog naroda, srpskog naroda i narodnosti*. Mnogi od tih zadataka usko su vezani uz znanstvenu djelatnost Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, njenu istraživačku i izdavačku djelatnost, u koju je Zavod kroz proteklih četrdeset godina bio djelatno s uspjehom uključen.